

פענוח הערות ומראי-מקומות.

ויגש שיחה א.

*****

פרשתינו מד, ית. ויגש אליו והוֹדָה וַיֹּאמֶר כִּי אֲדַנְיָ וְדַבְרֵנָא עֲבָדְךָ דְבַר בְּאַזְנֵי אֲדַנְיָ וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כִּפְרָעָה:

רש"י ד"ה ויגש אליו וגומר ... **דבר באזני אדני.** וְכַנְסוּ דְבָרֵי בְּאַזְנֵיךָ: **ואל יחר אפך.** מִכָּאן אַתָּה לְמַד שְׁדַבֵּר אֵלָיו קְשׁוּת: **כי כמוך כפרעה.** חָשׁוּב אַתָּה בְּעֵינֵי כְּמֶלֶךְ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמְדַרְשׁוֹ סוֹפֵף לְלִקּוֹת עָלָיו בְּצַרְעַת כְּמוֹ שְׁלֵקָה פְּרָעָה עַל יְדֵי זְקֻנָתוֹ שָׁרָה עַל לִילָה אַחַת שְׁעַכְבָּה (בראשית רבה). דְּבַר אַחַר מֵה פְּרָעָה גִזְרָה וְאֵינֶנּוּ מְקַיֵּם, מְקַטִּיחַ וְאֵינֶנּוּ עוֹשֶׂה, אַף אַתָּה כֵּן; וְכִי זֶה הִיא שִׁמַּת עַיִן שְׁאַמְרַת לְשׁוּם עֵינֶיךָ עָלָיו? דְּבַר אַחַר, כִּי כְמוֹךָ כִּפְרָעָה, אִם תִּקְנִיטְנִי אֶהְרַג אוֹתְךָ וְאֵת אֲדוֹנְךָ (בראשית רבה):

*****

לדבר ביחוד אליו והוא אומר **בי אדוני ידבר נא עבדך**
דבר באזני אדוני באין שומע זולתך וזה לא יתכן אם לא
באזני,

(3) משכיל לדוד. ויגש דבר באזני אדוני פירש"י ז"ל
יכנסו דברי באזניך פ"י הרא"ם ז"ל דמוכרח לפי כן
שהרי אין דרך הדיוט לדבר עם המלך ופיו באזניו ע"כ
ולע"ד אחר המחילה רבה אין הכרח דבכמה מקומות
מצינו ל' זה ואין המכוון בהם פה באוזן ממש כגון לעיל
בפרשת וירא וישכם אבימלך וכו' וידבר את כל הדברים
האלה באזניהם והתם נמי ודאי דנימא אין דרך המלך
לדבר עם עבדיו ופיו באזניהם ואפ"ה לא פירש רש"י
התם מידי וכן מצינו בסי' שמואל וישמע שמואל את כל
דברי העם וידברם באזני ה' ועוד שם באביגיל כשהלכה
אצל דוד ותדבר נא אמתך באזניך וכן רבים אלא נר'
שדיוקו של רש"י מדכתיב ידבר נא עבדך דבר באזני והך
מלת דבר יתירא היא ואין לומר דר"ל דבר אחד ממש
דהא חזינן שדיבר דברים טובא אלא ה"ק ידבר נא עבדך

(1) מזרחי. ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני יכנסו
דברי באזניך. ב"ר לא שבקש לדבר באזניו ממש כי אין
מנהג ההדיוט לדבר עם המלך או עם העומד במקומו ופיו
באזניו:

גו"א. יכנסו דברי באזניך. רוצה לומר שאין לפרש
כמשמעו שרצה ללחוש באזניו, שאין דרך כבוד לדבר
באוזן המלך אלא לפניו (כ"ה ברא"ם). ועוד איך אמר
"באזני" לשון רבים, שאין מדברים תוך שני אזנים אם
ירצה ללחוש באוזן האדם:

(2) חזקוני. באזני אדני - רוצה אני לדבר אליך בחשאי.

כלי יקר. ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני. לפי שרצה
לדבר אליו שכל ענין הגביע הוא עלילה ע"כ נגש אליו
ללחוש באזניו שלא יתבייש ועי"ז יבא לידי חרון אף.

אחר החיים. ואח"כ ויגש אליו פ"י שנכנס לפניו
ממחיצתו ועמד בין המלך ובין השרים כדי שלא ישמעו
דבריו לזולת המלך.... וחילה פני המלך שיתרצה לו

דבר וזה הדבר יכנס באזני אדוני וה"ט דרש"י העתיק ג"כ מלת דבר דאל"כ לא הול"ל אלא באזני אדוני:

(4 וירא כ, ח). וישלם אבימלך בפקר ויקרא לקל-עבדיו וינדב את-קל-הדברים האלה באזניהם ויירצו האנשים מאד:

(5 חיי שרה כג, י). ויעפרון ישב בתוך בני-חת ויען עפרון החתי את-אברהם באזני בני-חת לכל פאי שער-עירו לאמר:

(6 שם יג). וינדב אל-עפרון באזני עם-הארץ לאמר אה אמ-אתה לו שמעני נחתי גסף השדה קח ממני ואקברה את-מתי שמה:

שם טז. וישמע אברהם אל-עפרון וישקל אברהם לעפרון את-הכסף אשר דבר באזני בני-חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר:

(8 לקוטי שיחות חלק יב עמוד 78 הערה 2. ראה בסוף.

תורת מנחם תשמ"ב עמוד 1388. הוזכר לעיל (סי"ט) שבכמה מקומות נקראת פרשה הב' שקורין בשבת זו - זאת תהי". ובנוגע לשם הרגיל דפרשה זו - ידוע שכ"ק מו"ח אדמו"ר (וכיו"ב) ה' משתמט בכלל מלהזכיר שם זה דפרשה זו (ראה לקו"ש ח"ז ע' 100), מלבד כאשר ישנו הכרח בדבר. ובהמשך לזה - הנה בריש פרשתנו (הב') מעתיק רש"י מן הכתוב את התיבות זאת תהי" תורת המצורע וגו". ונתבאר פעם (לקו"ש ח"ב ע' 78 . הערה (2) שאין לומר שרש"י מעתיק תיבות אלו כדי לציין את התחלת הסדרה, כי נוסף לזה שלפי פרש"י (תוריע יג, ח) נקראת פרשתנו בשם זאת תהי" (ועפ"ז לא ה' צריך להעתיק את התיבות תורת המצורע"). הרי דובר כמ"פ, שמזה שבכו"כ פרשיות (כבפ' וראו וקדושים) לא כתב רש"י שם הסדרה בתחלתה, מוכח, דלא נחית לציין מקום התחלת הסדרות בפירושו עה"ת. ושאלו על זה: הרי בר"פ ויגש מעתיק רש"י בהתחלת פירושו את התיבות ויגש אליו", וממשיך דבר באזני אדוני יכנסו דברי באזנך", ולכאורה, מאחר שהתיבות ויגש אליו" אינן שייכות לפירוש התיבות דבר באזני אדוני", הרי בהכרח לומר שרש"י מעתיק תיבות אלו רק כדי לציין את התחלת הסדרה? ועד"ז מצינו בפ' בשלח - שבהתחלת הפרשה מעתיק רש"י את התיבות ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם", למרות שפירושו קאי על התיבות ולא נחם", ולכאורה, לולי הצורך לציין את התחלת

הסדרה, אין מקום להעתיק תיבות אלו? והביאור בזה: אין דרכו של רש"י לציין מקום התחלת הסדרות בפירושו עה"ת. ומה שרש"י מעתיק את התיבות ויגש אליו" בר"פ ויגש, והתיבות ויהי בשלח פרעה וגו" בר"פ בשלח הרי זה משום שתיבות אלו מוסיפות ביאור בהבנת כללות הענין, כדלקמן. הביאור בר"פ ויגש: רש"י מפרש שמ"ש דבר באזני אדוני" פירושו - יכנסו דברי באזנך". ולכאורה אינו מובן: מאחר שיהודה דיבר אליו קשות", ועד שאמר לו כי כמוך כפרעה", מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו עושה, אף אתה כן" (כהמשך פירוש רש"י) א"כ, כיצד מצפה שיוסף יקשיב לדבריו, שהם דיבורים קשים, ועד שיכנסו דברי באזנך"?! ולכן מקדים רש"י ומעתיק את התיבות ויגש אליו" - היינו, שהיתה כאן גישה מיוחדת מיהודה ליוסף (נוסף על זה שיהודה ה' כבר בבית יוסף, כמ"ש לפנ"ז ויבוא יהודה ואחיו ביתה יוסף"), זאת אומרת, שיהודה נגש קרוב יותר ליוסף (או הכוונה לגישה יתירה במובן רוחני כו'), כדי שדיברו עם יוסף יוכל להיות באופן דיכנסו דברי באזנך". ועפ"ז מובן שהתיבות ויגש אליו" מוסיפות ביאור בהבנת כללות הענין.

שה"ג להערה 9. פרש"י פרשתינו מז, ב. ומקצה אחיו. מן הפחותים שפקה לגבורה, שאין נראים גבורים, שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו, ואלה הם: ראובן, שמעון, לוי, יששכר ובנימין - אותן שלא כפול משה שמונתם כשברכן; אכל שמות הגבורים כפול וזאת ליהודה שמע ה' קול יהודה; ולגד אמר ברוך מרחיב גד; ולנפתלי אמר נפתלי, ולגד אמר גד, וכן לזבולון, וכן לאשר; זהו לשון ב"ר, שהיא אגדת ארץ ישראל. אכל בתלמוד בבלי שאלנו (בבא קמא צ"ב) מצינו, שאותן שפול משה שמונתן הם החלשים, ואותן הביא לפני פרעה, ויהודה שהקפול שמו לא הקפול משום חלשות, אלא טעם יש בדבר, כדאיתא בב"ק ובבריתא דספרי שנינו בה בנזאת הברכה, כמו תלמוד שאלנו:

פרש"י יתרו יט, יא. ליום השלישי. שהוא ששה בחדש, ובחמישי בנה משה את המזבח תחת הקר ושמים עשרה מצבה - כל הענין האמור בפ' בשלח ואלה המשפטים - ואין מקדם ומאחר בתורה:

פרש"י תרומה כה, ז. אבני שהם. שמים הצרכו שם לצורך האפוד האמור בנאמה תצונה:

בענין השמות והחלקיות הפרשיות - לקוטי שיחות

חלק טו עמוד 425 הערה 17-18 ובשה"ג שם. ראה בסוף.

סוטה מ עמוד ב. מתני' ברכות פהו גדול כיצד? סזן
הפנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הפנסת, וראש הפנסת נותנה לסגן, והסגן נותנה לכהן גדול, וכהן גדול עומד ומקבל, וקורא "אחרי מות", ו"אף בעשור". וגלגל את התורה ומניחה בתיקו, ואומר: "תן ממה שקריתי לפניכם פתוב פאן. "ובעשור" שפחומש הפקודים קורא על פה. ומברך עליה שמנה ברכות: על התורה, ועל העבודה, ועל ההודיה, ועל מחילת העון, ועל המקדש, ועל ישראל, ועל הפהנים, ועל ירושלים, והשאר תפלה.

10 משכיל לדוד. ואל יחר וכו' מכאן וכו' הקדים זה
רש"י להודיעני מי הכריחו להביא בקראי דלקמן כל אותן המדרשים שמתוכם נראה שדיבר דברים קשים ולכאורה לא היה צריך לזה דשפיר מתפרשי כפי הפשט בלשון רכה והוא הקרוב לדעת משה כתב כאן רש"י מכאן אתה למד וכולי כלומר וזה מה שמכריח לדרוש דאם לא כן כעס זה מהיכא תיתי:

מזרחי. ואל יחר אפך מכאן אתה למד שדבר אליו קשות. דאם לא כן למה יכעס אבל ממאמר כי כמוד כפרעה אין ללמוד שדבר אליו קשות אלא על פי מדרשו ודילמא אינו אלא כפשוטו שהוא למעלה וחשיבות גם לא ממאמר היש לכם אב או אח שאמרו מתחלה בעלילה באת עלינו בתך היינו מבקשי או אחותנו היית מבקש שזה אינו אלא על פי מדרשו אבל לפי פשוטו יתכן לפרשו על דרך החמלה כדפירש הרמב"ן ז"ל אלא שהרב ז"ל לא פירשו אלא לפי מדרשו מפני שאף לפי פשוטו המדרש יובן ממנו על דרך הרמז וכיון שהתרעומת אינו מובן ממנו אלא ברמז אין בו מקום לכעס:

גו"א. מכאן שדבר אליו קשות. דאם לא כן למה יחרה אפו עד שהוצרך לו לומר "ואל יחרה אפך". ואם תאמר תיפוק ליה בלאו הכי מדכתיב "כי כמוד כפרעה" כמו שפירש אחר כך 'סופך ללקות וכו', ויש לומר דהתם לפי מדרשו (ב"ר זג, ו) פירש כן, ואילו לפי פשוטו אין פירוש כך, לפיכך הוצרך ללמוד מלשון "אל יחר" שדבר אליו קשות, דלפי המדרש דבר אליו קשות – אבל דבר אליו ברמז ולא בפירוש, ומפני שאמר "ואל יחר" יש לך ללמוד שדבר אליו קשות בפירוש, דאם לא כן למה הוצרך לומר "ואל יחר" (כ"ה ברא"ם). ואם תאמר עדיין תיפוק ליה מדכתיב (פסוק יט) "אדוני שאל וכו'" ופירש

רש"י 'בעלילה באת עלינו' (קושית הרא"ם), ויש לתרץ דאין מוכרח לפרש כן, דלמה נפרש כך, אי משום דקשיא למה הוצרכו לומר "אדוני שאל וגו'" אין זה קשיא, שהיינו מפרשים כפשוטו "אדוני שאל את עבדיו" כלומר כך היה המעשה שבא אחינו בנימין עמנו על פי ההכרח שאמרת לנו להביאו, ואנחנו אמרנו (פסוק כב) "לא יוכל לעזוב את אביו ומת", ואם כן כבר אמרנו כמה קשה פרידת בנימין מאבינו וחיינו תלויין בבנימין, והוצרכנו להביאו כשכלה לנו המזון, מזה תראה כי חיינו תלויים בבנימין, לכך אל תוריד את אבינו ביגון שאול. ועכשיו שכתב "ואל יחר אפך" ומוכח שדבר קשות – אם כן על כרחך "אדוני שאל" פירושו 'בעלילה באת עלינו', דאם לא כן היכן מצינו שדבר אליו קשות:

פרשתינו מד, יט. אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח:

רש"י ד"ה שאל את עבדיו. מתחלה בעלילה באת עלינו, למה היה לה לשאל כל אלה? בתך היינו מבקשים? או אחותנו אתה מבקש? ואף על פי כן

14 לקוטי שיחות חלק ה עמוד 215. אין אונזער פרש"י, איז דא נאך א דיוק, וואס האט (בעיקר) צו טאן מיטן פירוש פון אן אנדער פסוק: פון לשון מכאן שהשטן מקטרג כו"א איז קעגטיק אז רש"י מיינט דא אוני טערשטרייכן, אז מכאן" ווערט דער ענין אפגעלערנט, און ניט ווי מ'וואלט לכאורה דאס געקענט ארויסלערנען פון א צווייטן פסוק. איז די שאלה דא: וועלכן פסוק קומט רש"י שולל זיין.

לעיל עמוד 194. נאך א תמ' אין פירוש רש"י זה: רש"י זאגט מכאן שאסור לאדם כו"א - אז דעם איסור לערנט מען אפ פון דעם פסוק. פון הדגשת רש"י מכאן איז מובן, אז רש"י וויל שולל זיין א צווייטן ארט פון וואגעט מ'וואלט לכאורה געקענט אפלערנען דעם איסור באווארנט רש"י אז דער לימוד איז מכאן דוקא. געפינט מען טאקע אין ירושלמי ומדרשי, אז צוזאמען מיטן לימוד הנ"ל פון יוסף, ווערט אראפגעבראכט דער פסוק וואס שטייט ביי נח'ן ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך", פון וועלכן מ'לערנט אפ אז בכניסתו לתיבה נאסרה לו תשמיש המטה; וואס דאס איז לכאורה דער זעלבער איסור ווי בשני רעבון אז אין א זמן וואס די וועלט איז שרוי בצער איז מען אסור בתשמיש המטה. איז תמוה ביותר: רש"י עצמו אין זיין פירוש על התורה זאגט אז נח איז געווען אסור לשמש מטתו בכניסתו

העתקה ממקום למקום; אלא ע"כ צ"ל שמובנה הגשה" ותנועה רוחנית שיצא ממצב ומעמד נפשי מסוים ונכנס למצב חדש.

16) קונקורדנצי' ערך באזני. ראה בסוף.

18) אלשיך. ויגש אליו יהודה כו'. והוא כי עד כה היו מדברים על ידי מליץ בין יוסף ליהודה כי הוא ידבר באזני המליץ. והמליץ משמיע בלשון מצרי ליוסף. אמר כי עתה נגש אל יוסף קרוב אליו במקום שהיה המליץ עומד.

דבק טוב. ויגש דבר באזני אדוני. ק"ל וכי דרך כבוד לדבר באזני מלך. ועוד באזני משמע בתרי אזני, וזה אי אפשר ל"פ יכנסו דברי באזניך, א"כ מדאמרינן שהמליץ בניהם א"כ לא דיבר לו באזנו כי רק אם מליץ.

שפתי חכמים. יכנסו דברי באזניך. דהא לא היו מדברים עם יוסף אלא על ידי מליץ ולא היו יודעין שמבין לשון עברי ואם כן איך יוכל לדבר עם יוסף בעצמו וק"ל. עי"ל דאין כבוד למלך שאדם שפל ילחוש לו באוזן. [רא"ם]:

25) ספר המאמרים תש"ח עמוד רנב. וואס מען מיינט דערהערן" ווייס אַ חסידישער איד זייער גוט מען האָט שוין אמאל גערעדט בארוכה דעם חילוק פון הערן ביז דערהערן. הערן מיינט מען אויך ניט סתם הערן מיט די כלי השמיעה אליין, סתם הערן מיט די כלי השמיעה הייסט נאָך ניט געהערט, דאס איז נאר ווי מען זאָגט - אין איין אויער אריין און פון דעם צווייטן אַרויס. הערן" מיינט מען על דרך ווי עס שטייט דבר כי שומע עבדך", וואָס דער פירוש פון דעם שומע מיינט מען פארשטיין. די קאָפּ הערט, ד. ה. דער פארשטאנד הערט, וואָס אויף דעם שטייט און מלין תבחן, מען פארשטייט דאס וואָס מען הערט. דערהערן" איז גאָר עטוואָס אַנדערש, ווען דער און שומעת פירט אריין דעם דערהער אין אַלע אברים ממש. אין הערן זיינען דא פיר אופנים.....

אַבער דאָס אַלץ איז מער ניט ווי הערן דערהערן אַבער איז גאָר עטוואָס אַנדערש, ד. ה. אז עס דערהערט זיך אין אַלע אברי הגוף דער אַלטער זיידע, נאָך זייענדיק אַ קינד, ווען ער האָט זיך געהאָדעוועט ביים אַלטן רבין, האָט אַמאָל געפרעגט ביים אַלטן רבין, וואָס איז דער טייטש עקב אשר שמע אברהם בקולי. האט אים דער אַלטער רבי געענטפערט אַז דורך דעם נסיון פון דער עקדה, אַזוי אויך דורך די איבעריקע נסיונות האָט זיך

לתיבה, מפני שהעולם שרוי בצער: היינט ווי זאגט רש"י מכאן שאסור כו', אז דאס לערנט מען ארויס דוקא מכאן, בשעת אז מען קען דאָס אָפּי לערנען פונעם פסוק פריער ביי נח'ן? דער ביאור בזה, והיא הנותנת: מיטן צולייגן (ללשון הגמרא) דעם וואָרט מכאן" מאַכט רש"י קלאָר אַז דא איז (ע"ד הפשט) ניט דער זעלבער איסור ווי ביי נח'ן, ווייל דא איז כלל ניטא יענער טעם, העולם שרוי בצער: העולם שרוי בצער" (ביים מבול) מיינט די וועלט בכלל. ואדרבא ניט מענטשן. חיות וכו' אויף וועלכע מען קען ניט זאגן אַז זיי זיינען דאַמאָלס געווען שרוי בצער זיי זיינען אַלע ניט במציאות, כמש"נ וימח את כל היקום, . אויב מען זאל מפרש זיין אז דאס מיינט מען די פון עולם וועלכע זיי נען ניצול געווארן בתיבה (וואס דער זיין דארטן איז אן אופן פון שרוי בצער) - זיינען דאָך נח ובניו ונשיהם בכללם, אויך שרוי בצער און ניט ווי דער איסור הנלמד אז אַ צאל (רוב) מענטשן זיינען בצער איז אַנדערע דארפן זיך אויך משתתף זיין אין זייער צער; ובמילא קען מען פון דעם ניט אָפּי לערנען אז ביי שני רעבון" איז דא אן איסור אויף די וואָס ליידן ניט פון קיין - רעב ווי בנדו"ד ביי יוסף'ן, וואָס אים האט ניט אויסגעפעלט קיין תבואה .

15) וירא יח, כג. ויגש אברהם ויאמר האף תקפה צדיק עם רשע:

רש"י ד"ה ויגש אברהם. מצינו הגששה למלקמה, ויגש יואב וגו' (שמואל ב י'), והגששה לפיוס ויגש אֵליו יהודה, והגששה לתפלה, ויגש אֵלֵיהוּ הַנְּבִיא (מלכים א י"ח), וְלִכְלֹ אֵלֶּה נִכְנַס אֲבְרָהָם לְדַבֵּר קִשּׁוֹת וּלְפִיוס וְלִתְפִלָּה:

לקוטי שיחות חלק י עמוד 55. עה"פ ויגש אברהם ויאמר האף תספה גו' מפרש רש"י: ויגש אברהם - מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו', הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה הגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא, ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה. והנה לכאורה כוונת רש"י: מכיון שמצינו בכתובים שלאח"ז שאברהם אבינו דיבר קשות (האף תספה צדיק עם רשע) ודברי פיוס (חלילה לך מעשות כדבר הזה", וכפרש"י: חולין הוא לך"), והתפלל (הנה נא הואלתי לדבר גו' ואנכי עפר ואפר אולי יחסרון גו'), לכן מפרש דכ"ז נכלל במה שאמר קרא "ויגש" כי מצינו הגשה כו'. ..... והביאור בכ"ז. לפני ויגש אברהם" נאמר: ואברי הם עודנו עומד לפני הוי'. הרי מפורש שלא זז אברהם ממקומו לפני הוי' ולפ"ז אין לפרש ויגש אברהם" שלאח"ז הגשה כפשוטה,

בא אברהם אבינו דערהערט דער ציווי השי"ת אין גאנצן ציור קומה ראש גוף רגל.

26 תשא לב, ז. וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּדַבֵּר בְּיַד שְׁתַּת עַמּוֹת אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

רש"י ד"ה וידבר. לשון קשי הוא, כמו וידבר אתם קשות (בראשית מ"ב):

שמיני י, יט. וַיְדַבֵּר אֲהָרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הַקְּרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־עֲלֹתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרָאנָה אֹתִי פְּאֻלָּה וְאֶבְלִיתִי חַטָּאת הַיּוֹם הַזֶּה יִטָּב בְּעֵינֵי יְהוָה:

רש"י ד"ה וידבר אהרן. אין לשון דבור אלא לשון עז, שְׁנָאָמַר וַיְדַבֵּר הָעָם וְגו' (במדבר כ"א), אֶפְשָׁר מִשָּׁה קֶצֶף עַל אֲלֻעָזָר וְעַל אִיתָמָר וְאֲהָרֹן מְדַבֵּר? הֲאֵי נִדְעָתָ שְׂלֵא הִיָּתָה אֵלָא מְדַבֵּר פְּבֹד; אָמְרוּ: אִינוּ בְּדִין שְׂיָהָא אָבִינוּ יוֹשֵׁב וְאָנוּ מְדַבְּרִים לִפְנֵינוּ, וְאִינוּ בְּדִין שְׂיָהָא תְּלִמִיד מְשִׁיב אֶת רֵבּוּ; יְכוֹל מִפְּנֵי שְׂלֵא הִיָּה בְּאֲלֻעָזָר לְהַשִּׁיב? ת"ל וַיֹּאמֶר אֲלֻעָזָר הִכְהֵן אֶל אֲנָשֵׁי הַצֵּבָא וְגוֹמֵר (שם ל"א), הָרִי פְּשָׁרְצָה, דְּבַר לִפְנֵי מִשָּׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים, זֶה מְצָאֵתִי בְּסַפְרֵי שְׁל פְּנִים שְׁנֵי:

בהעלותך יב, א. וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאֲהָרֹן בְּמִשָּׁה עַל־אֲדֹנָתְהָ הָאִשָּׁה הַכֹּהֵנִית אֲשֶׁר לָקַח כְּיִיאִשָּׁה כְּשִׁית לָקַח:

רש"י ד"ה ותדבר. אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות" (בראשית מ"ב), ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר "ויאמר אל נא אחי תרענו" (בראשית י"ט), "ויאמר שמעו נא דברי" (פסוק ו), כל נא לשון בקשה (ספרי):

מזרחי תשא שם. וידבר לשון קושי שני וידבר אתם קשות. מפני שהדבור כאשר תבא אחריו אמירה מורה על הדבור הכללי שאינו מור' על שום מאמ' פרטי כלל כמו וידבר השם אל משה לאמר שפירושו לאמר לו כך וכך. וכן דבר אל בני' ואמרת אליהם שפירש ותאמר להם כך וכך ולכן גבי אמו' ואמרת שאין הא' מורה על הכללות והאחר על הפרטות דרשו בו להזהיר גדולים על הקטנים וכאשר יבא הדבור מבלתי שיבא אחריו לשון אמירה המורה על הפרטות הנה הדבור ההוא מורה על הקושי כמו וידבר אתם קשות ופה לא החכיר אחריו לשון אמירה הוכרח לפרשו לשון קושי:

מזרחי שמיני שם. וידבר אהרן אל משה אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר וידבר העם באלהים

ובמשה. פירוש כשיבא הדבור במקום אמירה אינו אלא לשון עזות שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו שהיה צ"ל ויאמר מאחר שהוא דבור פרטי אף כאן היה צ"ל ויאמר אהרן אל משה הן היום הקריבו כו' מאחר שהוא דבור פרטי ולכן כל וידבר שבמקרא אע"פ שכתוב אחריו דבור פרטי מכיון שכתוב אחריו לאמר המורה על הפרט ונשאר הדבור בעבור הכללי ודומה בזה לכלל ופרט שתחלה אמר וידבר בכלל ואח"כ פרט ואמר לאמר כך וכך וכן כל דבר ואמרת אין לפרשו לשון עזות כמו שפירשו אותו כאן שהוא במקום האמירה אבל רז"ל דרשו אותו דבר ותחזור ותאמר כאילו כתוב דבר ודברת או אמור ואמרת ואפילו הכי דרשו גבי אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים ופירושו תמצאנו במקומו בס"ד:

מהרש"א מכות יא עמוד א. דכל דיבור לשון קשה בפ' כי תשא גבי וידבר ה' אל משה ובפ' שמיני גבי וידבר אהרן אל משה ובפרשת בהעלותך גבי ותדבר מרים וגו'. פרש"י כך דכל דבור לשון קשה הוא כו' וכתב הרא"ם שם מפני שהדבור כאשר תבא אחריו כו' ע"ש באורך לפי דרכו אבל דבריו תמוהים דהא בדבור דהכא גבי יהושע כתיב אמירה אחריו ואע"פ"כ דרשוהו מלשון קושי גם מה שפי' שהדבור בכל מקום מורה על הכלל והאמירה אחריו מורה על הפרט מצאתי גם היפך זה הדבור אחר אמירה בפ' ציצית והנראה כי הדבור אינו נופל בשום מקום אלא בלשון קשה וזה אב לכולן דיבר אתנו קשות ולכן יפול בדברים של תורה לשון דבור אבל בדברים שאינן של תורה לא יפול בהן כלל לשון וידבר רק אמירה חוץ מקומות מעטים שיצאו מן הכלל שנאמר בהם וידבר לפי שהענין בעצמו איירי בדבר קשה כגון כל אלו שהביא רש"י בפ' החומש בפ' כי תשא וידבר ה' אל משה לך וגו' ובפ' שמיני וידבר אהרן וגו' ובפרשת בהעלותך ותדבר מרים וגו' שאינן מדברים בשל תורה ושינה הכתוב לומר בהן וידבר ע"ש קושי הענין ודו"ק:

שה"ג. ערך לנר מכות יא עמוד א. בגמרא כדכתיב דבר האיש. י"ל למה שביק קרא קמא וידבר אתם קשות להביא קרא בתרא דדבר האיש. וראיתי ברש"י בחומש בפ' כי תשא בפסוק וידבר ד' אל משה לך רד שהביא ראי' דדבור קשה מפסוק וידבר אתם קשות. אכן עכ"פ על הסוגיא צריך טעם. ורש"י גופא בפסוק ותדבר מרים ואהרן במשה הביא ראי' מפסוק דסוגין דבר האיש אדוני הארץ, ומזה לכאורה ראי' למה שכתב הרא"ם הביאו המהרש"א בח"א בסוגין דדוקא דבור לחוד הוא לשון

"נדברו", אין "נדברו" אלא לשון נחת, וכן הוא אומר "נדבר עמים תחתינו!" "דבר" לחוד, "נדבר" לחוד.

מהרש"א שם. אין נדברו אלא לשון נחת כו'. מפורש בפ' במה אשה אר"י אר"ל ב' ת"ח הנוחין זה כו' ע"ש גם בפרש"י ויש לדקדק מי הכריח המקשה להקשות מברייתא דפירשו אין נדברו אלא לשון נחת כו' אמאי לא מקשה מגופה דקרא ידבר עמים תחתינו וי"ל דודאי הקרא ידבר עמים וגו' יתפרש מלשון הנהגה שהוא הקשה שע"י הנהגה קושי להם ידבר עמים וגו' ומ"ה הוצרך להקשות מברייתא:

(29) אור התורה יתרו חלק ג עמוד תתפ"ב. כי הדיבור מורה על עיקר כח הדיבור שהוא באדם כמו שתאמר אדם חי מדבר ולא תאמר אדם חי אומר והיינו כנ"ל שדיבור הוא ג"כ לשון מנהיג וכמו ידבר עמים תחתינו תהלים מ"ז, פירש"י לשון הנהגה. (כ"ז מורה על מקור כח הדיבור שממנו הנהגות הדבור משא"כ האמירה הוא ענין האותיות מצ"ע,

(30) תהלים מז, ד. נדבר עמים תחתינו וילאמיים תסת רגלינו:

רש"י ד"ה ידבר עמים תחתינו. יתן דבר בעובדי כוכבים תחת נפשנו להיות חמתו מתקררת בהם ואלו נצולים כענין שנאמר ונתתי כפרך מצרים וגו' (ישעיהו מ"ג:ג), ומנחם חבר ידבר ל' הנהגה:

פרש"י שבת שם ד"ה ידבר עמים תחתינו - ישפיל וכל שפלות בנחת ל"א הנוחין מנהיגין זה את זה להבנתה של הלכה כמו לך נחה (שמות ל"ב:ל"ד) ידבר תרגום של ינהג:

פרש"י סוטה שם ד"ה ידבר עמים - ינהל עמים תחתינו:

(31) סנהדרין ח עמוד א. כתיב (דברים לא, ז) כי אתה תבוא וכתוב (דברים לא, כג) כי אתה תביא אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם אמר לו הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור.

וילך לא, ז. ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל תתן ואמץ כי אתה תבוא את העם הזוה אל הארץ אשר נשבע ה' לך לאבותם לתת להם ואתה תנהיגם אותם:

קשה אבל דבור באמירה אחריו אינו לשון קשה, ולכן לא הי' יכול להביא ראי' מוידבר אתם קשות דשם כתיב מיד ויאמר אליהם אהרן והרי דבור כזה שלשון אמירה אחריו אינו קשה, ולכן מייתי מדבר האיש דשם לא כתיב לשון אמירה: אכן כבר הקשה המהרש"א על פי הרא"ם ע"ש. ומה שפי' המהרש"א דרק במצות כתיב לשון דבור ולכן במקום שאינו מצוה פירשו רש"י שהוא לשון קשה גם זה אינו מספיק, דהא כתיב ג"כ באברהם וידבר אל בני חת וכן וידבר אל עפרון ושם ליכא מצוה וגם לא שייך לשון קשה שהרי אדרבא תחוננים דבר אם אתה לו שמעני וכן דברו נא: והנלענ"ד בבאור שיטת הגמרא בלשון דבור דפי' לשון קשה ולשון עזה אינו דוקא, כאיש מדבר בכעס בלי פנים שוחקות אלא לשון קשה, ועזה פירושו שמדבר באופן שנראה שמחזיק בעוז בהדבר אשר עליו דובר ושגדול בעיניו הדבר, משא"כ לשון אמירה שייך ג"כ בדברים של מה בכך, ולכן כל היכי דכתיב לשון וידבר גבי מצוה פירושו להגדיל המצוה ולזרז עליו. וכן גבי אברהם הפירוש כן, שדבר בזרז מפני שגדול בעיניו הדבר. וכן גבי יהושע מפני שהוא של תורה. אבל בהני שפירש רש"י עליו בתורה לכאורה אין לפרש כן, כגון גבי וידבר ד' אל משה לך רד שם פירש שהדבור היה קשה בכעס לזרזו שירד ולא יתאחר שדרך הכועס לדבר בכח ועוז, וכן גבי וידבר אהרן אל משה שם אין שייך זרזו דמצוה הוצרך לפרש דלשון קשה הוא שכעס על שחשדו, וכן גבי ותדבר מרים ואהרן במשה לא שייך זרזו רק לשון כעס שדברו קשות ממנו:

(27) יריעות שלמה כאן. בד"ה ואל יחר כו' אליו קשות נ"ב ולי נר' לפרש שאין הפי' שדיבר אליו דברים זרים שלא נאמרו בפרשה שזהו דוקא לפי הדרש ולא מהמובן בפשט הכתוב אלא ה"פ שדיבר עמו בחזקת כתיב שדבר עם רעהו ומוכיחו על פניו ולא ברכות ובכי וע"ז אמר ואל יחר כו' כלומר מאחר שאתה חשוב כמלך לא היה לו לדבר עמך בחזקת ודוק מהרש"ל:

(28) שבת סג עמוד א. אמר רבי ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש: שני תלמידי תנאים הנוחין זה לזה בהלכה הקדוש ברוך הוא מקשיב להן, שפירש"י: "אז נדברו יראי ה' וגו'" — אין דבור אלא נחת, שפירש"י: "נדבר עמים תחתינו".

סוטה יא עמוד א. למימרא דקל דיבור לשון קשה? אין, דכתיב: "דבר האיש אדני הארץ אמתנו קשות". ונתקבא:

רש"י ד"ה כי אתה תבוא את העם הזה. "צרי את תעול עם עמא הדין": משה אמר לו ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך, הפל לפי דעתו וצעתו, אבל הקב"ה אמר ליהושע "כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם" — תביא על פרחם, הפל תלוי בך, טל מקל וסה על קדקדו, נבר אקד לדור ולא שני נברים לדור (סנהדרין ח):

שה"ג להערה 33. ריטב"א למכות שם. מפני מה נאמרה בלשון עזה. פי' לפי שנאמרה בלשון דיבור שהוא בלשון קשה כדמפרש ואזיל. ולא נאמר בלשון אמירה. פירש"י ז"ל שבכל יהושע אומרים ויאמר וכאן נאמר וידבר. ויש שפיר לפי שנופל בה לשון דיבור וידבר דבר אשר דברתי. גרסין בכל הספרים דבר לחוד וידבר לחוד. ולפירש רש"י ז"ל קשה כי היא לו לומר וידבר לחו'. גם לפיר' האחרון קשה דהא משלש תן דרשינן הכי אלא דלא רק הכא תלמודא. ויש לפרש דלשון דבור לחו' ולי' ידבר לחו' בלשון ידבר לא משמע כלל אלא לשון הכבשה ונחת אבל לי' דבור פעמים לשון נחת ופעמים לשון קושי והכל לפי עניינו שנכת' שם:

רש"ש למכות שם. גמרא דבר לחוד ידבר לחוד. פי' כי דבר הוא מבנין פעל הדגוש (וכן וידבר) וידבר הוא מהפעיל והוראותיהם מתחלפות והא דמייתי הברייתא ראייה מן ידבר על נדברו שהוא מבנין נפעל. לסמך בעלמא קמייתי אשר שרש זה מובנו לפעמים נחת ולכן אפשר לפרש גם נדברו על מובן זה ולשון אין כו' אלא כו' במקום זה קאמר וכמ"ש המזרחי בכ"מ על לשון כיוצא בזה:

(34) דברים ב, טז-יז. ויהי כאשר-תמו פל-אנשי המלחמה למות מקרב העם: ונדבר יהנה אלי לאמר:

רש"י ד"ה ויהי כאשר תמו וגו' וידבר ה' אלי וגו'. אבל משלוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפירוש זה ונדבר אלא ויאמר, ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים, לא נתחדד עמו הדבור בלשון חכה, פנים אל פנים וישוב הדעת — ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל (מכילתא שמות י"ב):

משכיל לדוד. ויהי כאשר וכו' אבל משלוח וכו' פי' דבזאת הפרשה מכיון שהזכיר ענין המרגלים עד כאן לא הזכיר דבור אלא אמירה לרמוז שכל ל"ח שנה לא נתייחד הדבור עם משה דלשון דיבור בנבואה הוא לשון מעול' מורה על גילוי שכינ' ממש פה אל פה באספקלריא

המאירה דאע"ג דבלשון הדיוט הוא לשון קושי כמו דבר האיש אדוני הארץ וכו' בנבואה מיהא הכי הוי. והיינו דאמור רבנן גבי וידבר ה' אל יהושע וכו' דכתיב גבי ערי מקלט דכתיבי בדיבור לפי שהן של תורה משום דקשיא להו דלא שייך לי' זה אלא גבי משה. ואע"ג דבאמת אשכחן בתורה אחר פי' שלח כמה זימני וידבר ה' אל משה לאמר. תירץ רש"י בשלהי תענית דלא היה פה אל פה אלא בחזיון לילה ומסיים בה גמגום. ובב"ב פרק יש נוחלין דף קכ"א פי' רשב"ם שהיה ע"י מלאך או ע"י אורים ותומים א"נ לא היה מדבר עמו אלא ע"י צורך מעשה הצריך להם ע"כ. ותירוץ זה השני יתכן טובא:

(35) חיי שרה כג, ד. גר-ותושב אנכי עמכם תנו לי אחרת-לקבר עמכם ואקברה מתי מלפני:

רש"י ד"ה גר ותושב אנכי עמכם. גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם. ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר, ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין, שאמר לי הקב"ה לזרעה אתן את הארץ הזאת:

וישלה לב, ט. ויאמר אם-יבוא עשו אלי-המחנה האחת והגהו והנה המחנה הנשאר לפליטה:

רש"י ד"ה והיה המחנה הנשאר לפליטה. על פרחו, פי' אלקים עמו. התקין עצמו לשלשה דברים, לדורו, לתפלה ולמלחמה. לדורו, ומעבר המנחה על פניו; לתפלה, אלהי אבי אברהם; למלחמה, והנה המחנה הנשאר לפליטה:

(36) פרשתינו מד, ל. ועתה כבאי אל-עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו:

(39) פרשתינו מה, יז-יח. ויאמר פרעה אלי-יחוסף אמר אל-אחתי זאת עשו טענול את-בעיניכם ולכו-באו ארצה כנען: וקחו את-אביכם ואת-בתיכם ובאו אלי ואתנה לכם את-טוב ארץ מצרים ואכלו את-תלב הארץ:

(40) פרשתינו מו, כח. ואת-יהודה שלח לפניו אל-יחוסף להורית לפניו גשנה ויבאו ארצה גשון:

(41) רש"י ד"ה לפניו. קדם שיגיע לשם. ומדרש אגדה להורות לפניו — למען לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה:

(42) יומא כו עמוד א. אמר רבא: לא משפסת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר. לוי, דכתיב: "יורו משפטיך ליעקב". יששכר, דכתיב:

"(ובגוי) יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה
ישראל". ואימא יהודה נמי, דכתיב: "יהודה מחוקקי"
אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא.

**(44 פרשתינו מה, א. וְלֹא-יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל
הַנְּצָבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאֵהוּ מִן-אֵשׁ מִעֲלֵי וְלֹא-עָמַד אִישׁ
אִתּוֹ בְּהַתְּנֵדַע יוֹסֵף אֶל-אֶחָיו:**

מצורע

ועכצ"ל שלדעתו של רש"י עיקר הלימוד הוא מן התיבות "זאת תהי' תורת המצורע", אלא שאין בתיבות אלו לבדן כדי להכריח פירושו, ולכן מוסיף "וגו'" לרמוז גם על סיום ה"כתוב" ביום טהרתו, והיינו שהתיבות שמעתיקן בצירוף (מש"נ בהמשך ה"כתוב הנרמז ב)ה"וגו'" מלמדין "שאיין מטהרין אותו בלילה".

וצלה"ב:

(א) למה לא פרש"י בפשטות — שהלימוד דאין מטהרין אותו בלילה הוא מ"ביום טהרתו", ובפרט שכן הוא בתו"כ (וכ"ה משמעות הגמרא⁵)?
(ב) לאידך: איך נלמד זה מן התיבות "זאת תהי' תורת המצורע"?

גז"ש "תורה — תורה" שבמגילה שם לענין השקיית סוטה (כדרך הש"ס בכ"מ להביא יותר מלימוד אחד להלכה אחת). ולהעיר: עפ"י זה מוכח דגם מילתא דאתיא בגז"ש טרח וכתב לה קרא (ראה השקו"ט בזה — הובא בשו"ת כללים מערכת מ"ם כלל כז).

(4) כאן.
(5) מגילה שם — ראה לעיל הערה 3.
(6) ופשוט שאין לומר דכוונת רש"י היא להגז"ש "תורה — תורה" (כנ"ל הערה 3) — כי (נוסף דלפ"ו לא הו"ל להעתיק רק תיבת "תורת", הרי) לא נזכרה כלל בפרש"י. גם: ע"ד הפשט יתור דתיבת "תורת" — "לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל כו'" (פרש"י ר"פ צו). ועד"ו בנדו"ד "תורת המצורע" פירושה "תורה אחת לכל המצורעין".*

(* כתתו"כ עה"פ. ורש"י א"צ להביאו כי סומך על מה שפירש לעיל (ר"פ צו) "שכל תורה לרבות כו'".

א. מן הכתוב (בתחלת פרשתנו) "זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו גו'" מעתיק רש"י את התיבות "זאת תהי' תורת המצורע וגו'" ומפרש: מלמד שאין מטהרין אותו בלילה.

ופירשו המפרשים: שכוונתו של רש"י: היא: "ביום (טהרתו)" שב"ה כתוב — שרש"י מרמזה ב"וגו'" — מיותרת היא, ולכן מפרש שתיבה זו באה "ללמד שאין מטהרין אותו ב"לילה".

אבל קשה לפרש כן: (א) רש"י מעתיק מן הכתוב "זאת תהי' תורת המצורע" שאינן שייכות כלל לפירוש זה⁶. (ב) דוקא תיבת "ביום" (שרק) אותה מפרש, מרמזה ב"וגו"!⁷

(1) רא"ם, באר מים חיים (על פרש"י), ועוד.
(2) לכאוי אפ"ל שמעתיקן לציין התחלת הסדרה — אבל אינו, כי [נוסף לזה שבנדו"ד: (א) לפי פרש"י * שם פרשתנו הוא "זאת תהי'" (פרש"י תוריע יג, ח), ולא הו"ל להעתיק גם "תורת המצורע", (ב) ועיקר: הקושיא במקומה עור' מדת — למה לא מעתיק תיבת "ביום" שעלי' קאי פירושו ?]

כמדובר כמ"פ, מזה שבכו"כ פרשיות (כבפ' וארא וקדושים) לא כתב רש"י שם הסדרה בתחלתה מוכח דלא נחית לציין מקום התחלת הסדרות בפירושו עה"ת.

(3) משא"כ בתו"כ כאן שמעתיקה. וכ"ה פשטות כוונת הגמרא במגילה (כא, א) — ומה שמובא שם גם התחלת הכתוב "זאת תהי' תורת המצורע" (וכן בתו"כ התיבות "תורת המצורע") — י"ל שמרמו גם להי'.

(* וכ"ה להרס"ג והרמב"ם — נסמן בלקו"ש ח"ז שיחה א' לפ' מצורע בתחלתה.

דָּאָרְף דָּאָך זיין אַ הפסק ריוח מער ווי

דהרי ב"ר היא אגדת א"י (פרש"י ויגש מז, ב), ולבני מערבא דמסקי לאורייתא לג' שנים, הרי חלוקה מפורטת יותר להם בתורה ולא ג"ן סדרים שלפנינו, ולפ"ז לכאן אינו מוכרח לומר דפרשה זו סתומה הכוונה לכל הסדרה דויחי — אבל גם עפ"ז מסתבר לומר כן, כיון שהמדובר בהתחלתה: וקברתני בקבורתם ויאמר אנכי אעשה כדברייך סיומו בסיום הסדרה לאחר מיתת יעקב. ויתירה מזו: גם לפי החלוקה לסדרים כפי שהוא במסורה — קנדה) (ראה פתיחתא לאסת"ר ג) מג סדרים לבראשית כו' (נסמן בסוף כמה חומשים), או קסז „סדרי הראשונים” שמונה בקרית ספר להמאירי שלדעת כמה זוהי החלוקה דבני א"י • (ראה רד"ל במבוא לפסיקתא דר"כ הערה ב. אבן ספיר ח"ב ע' רכח ואילך), אין ויחי גם ראש סדר •• אלא בא באמצע הסדר „ואת יהודה שלח” שבפ' ויגש (ראה קרית ספר סוף פ' ויגש וריש פרשתנו ועד"ז פ' הרשב"ם גם לפי החלוקה שלנו, דהתחלת פ' זו היא מוישב ישראל בארץ מצרים שבפ' ויגש), ולדעת כמה מסודר מדרש רבה ע"פ ראשי הסדרים שבא"י (ראה בהנסמן בתו"ש שבשוה"ג) ••• עכצ"ל דהמדרש רבה כאן — קאי להשיטה דויחי היא התחלת פרשה כמפורש בלשונו.

ולפרש"י — בכלל אינו נוגע כהנ"ל ובהערה שלפני — שהרי בן חמש למקרא בזמן רש"י ואילך יודע רק מסיום התורה בכל שנה. ופשוט.

לישראל... ונתן להם סדרי תורה ופרשיות שקוראים בהם בכל שבת.

(*) או לבני א"י דגומרים לג' שנים ומחצה — חילוף מנהגים בין בני א"י ובני בבל אות מח (וראה שם אות מז — במהדורת לוין) ואז י"א שיש קעה סדרים, כבמס' סופרים פט"ז ה"י קעה פרשיות שכתוב בתורה... הלכך קבעו קעה סדרים בתורה בכל שבת כו'. ראה נחלת יעקב שם. וראה בכהנ"ל (ע"ד הסדרים דבני א"י) — בהמובא בהמקרא והמסורה להר"ר מרגליות פ"א, תו"ש ח"ט ע' שח ואילך.

(** אבל בפ"י ר"ח (מגילה שם) שבני מערבא פוסקין כל פרשה ג' פרשיות.

(*** אבל להעיר שכמה הוכיחו שהדרשה „למה פרשה זו סתומה כו" אינה מב"א אלא נתוסף מהתנחומא לב"ר. ובכמה כ"י אינו. (ראה באבער לתנחומא ריש הפרשה. מנח"י (אלבק) ר"פ צה. ומבוא לב"ר פ"ט.)

לבניו ונסתם כו" — האט דאך די סתימה געדארפט זיין שפעטער אין די פסוקים וואו ס'רעדט זיך וועגן סתימת הקץ אדער וועגן פטירת יעקב? און מ'פארענטפערט, אז א סתימה אין מיטן סדרה איז ניט קענטיק, דאקעגן אין אנהויבס סדרה¹⁶.

בשעת די סתימה איז אין אנהויבס סדרה — וואס מיט א גייער סדרה הויבט זיך אן? א באזונדער ענין¹⁸ —

16) ברא"ם כ' זה בנוגע לטעם הב' — שביקש לגלות את הקץ, ושם א"א לסתום (היינו בלי שום ריווח כלל) דלא מינכרא מילתא כמו בתחלת הפ"י. אבל בדבק טוב ובש"ח הקשו גם לפי הא' דהו"ל לסתום כפ' שבה נכתבה מיתתו של יעקב (וכ"כ בפ"י מהר"ז במדרש דלטעם הא' ה' יותר נכון לעשות הסתימה אצל ויגוש).

17) ואף שרק חלוקת הפרשיות (דפתוחות וסתומות) היא למשה מסיני (ראה ברכות יב, ב: כל פרשה דפסקה משה כו'. וראה ת"כ ופרש"י ר"פ ויקרא ומה היו ההפסקות משמשות כו'). משא"כ חלוקת הסדרות. והרי יש מסיימים התורה לשלש — שלש וחצי שנה (מגילה כט, ב. רמב"ם הל' תפלה רפ"ג. חילוף מנהגים בין בני א"י ובני בבל אות מ"ח), הרי חלוקת הסדרות ע"פ מה שמסיימים קריאת התורה בכל שנה י"ל דקיימת היא גם להמסיימים כג"ש, אלא שהם מחלקים כל סדרה לג' וכו'. ועפ"ז יתווד' שלכ"ע יש ג"ן סדרים דאורייתא (אף שכאז"א חלוקה לג', לז' קרואים וכו'). ובכל אופן פשוט שזה שחלקהו לסדרות — אפילו את"ל שאינו מדאורייתא כחלוקת פתוחות וסתומות — ה"ז מפני שהם ענינים נפרדים. וראה רא"ם כאן „מפני שעורא ע"ה לא תיקן תחלת הפרשה הזאת מן ויחי יעקב כו" (וראה גו"א). ולהעיר דבקרית ספר להמאירי (מאמר ה' ח"א) כ' שאף בזמן הנביאים היו משלימים כל התורה בכל שנה. ובאז"ז הל' שבת סמ"ה „כי מימות משה רבינו נתקן לקרות התורה בפרשיותי ולהשלימה בכל שנה". וראה זהר בכ"מ (מהנ"ע ויקרא קד, ב. ח"ב רו, ב. תקו"ז תי"ג (כט, רע"ב). ובהנסמן בנצוצי זהר בכהנ"ל) הדיוק דג"ן סדרים דאורייתא •.

18) אמנם עפ"ז (וע"פ הערה שלפנ"ז) צע"ק,

(*) וראה תנחומא תשא ג: וכו משה למד תורה

* **מאור** (מ"מ) מעטין הסטיל וכל גם לשמ"ח)
מאור משלי סו ל. [תלים עד טו.]
המאור ברא' א טו. טו. שמות לה יד. יד. לש לו
 במדבר ד ט. עז.
למאור שמות כה ו. כו. לה ת ויקרא כד כ.
למאור שמות לה כח.
למאור תלים צ ת.
מאורי יחזקאל לב ח.
מארת (בלל"כ) בראשית א יז.
המארת בראשית א יז.
למארת בראשית א טו.
 * **מאורת** (ספין שהוא כעלם האור, ראב"ע)
 ישעי' יא ת.
 * **ארת**. **אורת** (שם מין ירק שמאיר לח הטיטס
 יומל ית) מ"ב ד לש ^{מארת} ישעי' כו יט. (ט"ש טל)
ארת שם אות וענינו סימן, ויש נרדף למופת.
 * **אות** (ש"נ) ברא' ד טו. טו. יב. יח. שמות לא יג. יח.
 דברים יג ב. יהושע ב יב. ד ו. שופט' ו יח. מ"ב כ ח.
 תלי' פו יח. ישעי' זיא יח. כג. לח כג. סו יט. יחזק' ד ג.
האות שמות ג יב. ד ת. ח. יט. דברי' יג ג. ש"א
 בלו יד י. מ"ב יט כט. כט. ישעי' לו ל. לח ז. ירמ' מד נט.
לאות בראש' ט יג. יז יח. שמות יב יג. יג ט. טח.
 במדבר יז ג. כט. דברים ו ת. יא יח. כח טו. ישעי' יח
 כ. נה יג. יחזקאל יד ת. כ יב. כ.
אותות דברים ו כג. נחמיה ט י. תלים עד ד.
 קלה ט. ישעי' מד כב. ירמ' לב כ.
האותות שמות ד ט. יח. כח. ל. במדבר יד יא.
 דברים כב כ. לד יח. יהושע כד יח. ש"א יז ט.
וקאתת דברים ז יט.
באותות במד' ב ג. דברים ד נז. ירמ' לב כג.
ובאותות דברים כו ח.
לאותות ברא' א יח. ישעי' ח יח.
וקאתות ירמיה י ג.
אתותי שמות ז ד. יא. כ במד' יד כג.
אתותיננו תלים עד ט.
סאותתיק תלים סה ט.
אותותיו דברים יא ג. תלים עח מג. קה ח.
אותתם תלים עד ד.
ואותתם איוב כא מט.

אזב שם אזוב וכול עמק מה.

* **אזוב** שמות יב כג. במדבר יט יח.

ואזוב ויקרא יד ד. מט. במדבר יט ו.

האזוב ויקרא יד ו. יא. מ"א ה יג.
באזוב תלים נא ט.
ובאזוב ויקרא יד יב.

אזל ענינו הליכה ח' הלך אזל, ועמו מחולל.

° **אזל** (פ"ט) ש"א פ ו.

אזלת דברים לב לו. (אזלת יד ישראל וסעסם
 סנה וסח' סכה ח' וכן וסכה לנשיא, ראב"ע. וכש"י כ' יד
 האזיב הולכת וחזקת עליהם, וכת"פ)

אזל איוב יד יא.

ואזל משלי כ יד.

° **מאזל** (פעל) יחזקאל כו יט. (הסמדת הליכה
 כשיירות כו' רד"ק. וכש"י כ' מטוה של שיראון, פ"כ.
 ות' מטוה עזיל בחילוף ח' לע' כמו נמיסה גמיסה,
 וכש"י כשיקין כמו השירים והכלך, כלאים פ"ט)

* **האזל** (ש"מ) ש"א כ יט. (אכן שהוא אות
 להולכי דרך) ^{אזל תחבול}

אזן

(אזק כשרש יזן)

(א) שם אזן והנגזר ממנו.

* **אזן** (ש"ג) שמות כט ג. ויקרא ח ג. יד יח. יז.
 כה. נח. ש"א ט טו. ש"ב ז ט. כב מט. דה"א יז כב. איוב
 יב יא. כט יא. לג טו. לד ג. טב ה. תלים יח מה. צד ט.
 משלי סו לא. ב יב. כה יב. קהלת א ת. ישעי' ג ד. ה.
ואזן משלי יח טו.
אזני ש"א כ ג. כב ת. ת. יח. תלים כט ה. כשלי
 ה יג. איוב ד יב. יב א.

אזנך. **אזנך** ש"א כ יב. יג. רות ד ד. מ"ב יח
 טח. ישעי' לו יח. מוח ת. תלים יח יז. לא ג.
 עא כ. פו א. פח ג. קב ג. משלי ב כ. ד כה א. כב יז
 איכה ג טו. דניאל ט יח. נחמ' א ו. יא.

אזנך תלים פה יח.

אזנכם ישעי' נח ג. ירמ' ט יט. כה ד. לח טו.
 מד ה. תלים עח א.

אזנו שמות כא ו. ישעי' לג טו. נט א. תלים נח
 ה. קמו כ. משלי כא יג. כח ט.

באזנו דברים סו יח.

אזנם ויקרא ח כו. ירמ' ו יז טו. יא ת. יז כג.
 לד יד. איוב לו י טו.

אזנים. **אזנים** ישעי' מב כ. ירמ' ה כה. יחזק' יב
 כ. כד טו. תלים ט ז. קטו ו. קלה יח.

ואזנים דברים כט ג. ישעי' כג ח.

ואזני ישעי' לב ג. לה ה. נחמ' ח ג.

באזני ברא' כג י. יג. טח. מד יח. ג ד. שמות יב

אזן

יא כ. יז יד. כד י. לב כ. במדב' יא א. ית דבר' לא נ.
 לב גז. יהושע כ ד. שופט' ז ג. מ. נ. ש"א ח ט. יא
 ד. יח כג. ש"ב ג יט. יט. מ"ב יח טו. נחמ' יג א. משלי כג
 פ. כז יז. לו יא. ירמ' ב כ. במ נט. לו ו. ג. י. יג. יד. כ. נא.
בְּאָזְנֵי ירמ' כח ו. לו נא. דה"א כח ת.
אָזְנֵי. **וְאָזְנֵי** תלים צבי ג. דה"ב ז טו.
בְּאָזְנֵי שופטים יז ג. יחוק' ח ית פ א.
בְּאָזְנֵי במדבר יד כח ש"א פו יד. מ"ב ים כח.
 ישעי' ח ט. כב יד. לו טו. יחוק' פ ה. יג. איוב לב ת.
בְּאָזְנֵינוּ ש"ב ו כג. יח יג. ירמ' לו טו. תלי' מד
 ג. איוב כח כג. דה"א יז כ.
אָזְנֵיָהּ (כ' מלא' בכמוכים, דין ולדך ולונך דה"כ
 וסא מסור' פליג' אהא דמשלי ב' דמסר' מ' חסר' ומנאה
 סא ב' דהייסו. ולולי מ"ס טס ולסיק סאי ועייל ולונך
אָזְנֵיָהּ יחוק' פו יג. [דמשלי כ"ג] תלי' קל כ.
וְאָזְנֵיָהּ (ג' ב' מלא' וס' חסר, מס'ק ישעי', והך
 דמשלי חסר מדמסרה בתלים ק"ל ב' מלא' בכמוכים ולא
 מנאה סאי ב' דהייסו וס"ה במק"ג, וסא ל"ר והסד הסגולא
 כמו שהביאו סקונקורדטן בל"י) ישעי' ל נא. משלי כב
וְאָזְנֵיָהּ יחוקאל כג טה. [יג. דה"ב ו ט.
בְּאָזְנֵיָהּ ש"א כה כז. ירמיה כח ו.
בְּאָזְנֵיָהּ ישעיה מט כ.
בְּאָזְנֵיָהּ יחוקאל ג י. מ. ד. מד ט.
בְּאָזְנֵיָהֶם דבר' ה א. ירמ' כו יא. טו. איוב יג י.
אָזְנוֹ ש"א ג יא. מ"ב כא יג. ישעי' יא ג. ירמ' י
וְאָזְנֵינוּ ישעי' ו י. תלים לד טו. [יט ג.
בְּאָזְנֵינוּ ש"ב כב י. תלי' יח י. איוב פו כא.
בְּאָזְנֵינוּ ישעי' ו י.
אָזְנֵיהֶם. **וְאָזְנֵיהֶם** מיכה ז טו. זכרי' ז יא.
בְּאָזְנֵיהֶם בראשי' כ ת. לה ד. שמות לב ג.
 דבר' לא יא. נח. מ"ב כג ג. ירמ' לו יד. דה"ב לד ג.
וְאָזְנֵינוּ (פ"י, וענינו סטיית און לשמוס) קהלת יב ט.
 (תרגומו, ולית לקל חכימיא וכלס בססרי חוכמתא כו')
וְאָזְנֵינוּ (פ"י, מוס) דבר' א פס.
וְאָזְנֵינוּ תלים עז ג.
וְאָזְנֵינוּ שמות פו כו.
וְאָזְנֵינוּ ישעי' פד ג. דה"ב כד יט. נחמ' פ ג.
וְאָזְנֵינוּ (כמו מלואון) משלי יז ד.
וְאָזְנֵינוּ במדבר כג ית. תלי' ה ג. יז א. לפ יג.
 נד ד. נח. עח א. פ. כ. פד ט. פו ו. קמ ו. קמא א.
 קטג א. איוב לב א. לד טו. לו יד.
וְאָזְנֵינוּ דברים לב א. שופט' ה ג. ישעי' א י.
 כח כג. נא ד. הושע ה א. תלים מט ג. איוב לד ג.

אזרח

וְאָזְנֵינוּ ישעי' ח ט. ירמיה יג טו. יואל א ב.
וְאָזְנֵינוּ ישעי' א ג.
וְאָזְנֵינוּ בראשית ד כג. ישעי' לב פ.
אָזְנֵינוּ (ת' אלזין) איוב לב יא.
וְאָזְנֵינוּ ישעי' מב כג. איוב פ ט.
 (ב) כס מאזנים וסא כלי כמשקל.
 * **מְאָזְנֵינוּ** (זוגי) ישעי' מ טו.
בְּמְאָזְנֵינוּ תלי' סב י. איוב ו ג.
בְּמְאָזְנֵינוּ ישעי' מ יג. ירמיה לב י.
מְאָזְנֵינוּ ויקרא ים נו. משלי יא א. יחוקא' ה א.
 טה י. הושע יב ה. עמוס ח ה.
וְאָזְנֵינוּ משלי פו א. כ כג.
בְּמְאָזְנֵינוּ מיכה ו יא. איוב לא ו.
אָזְרָה פנינו תגורה במתנים. (אזקים נשגז וקט)
 * **אָזְרָה** (פ"י) ש"א ב ד. (פלה"ע)
אָזְרָה מ"ב א ת.
אָזְרָה איוב לח ג. פ ו.
וְאָזְרָה ירמיה א יז.
וְאָזְרָה (נט') תלים סה ג.
וְאָזְרָה (פ"י לשלישי) תלים יח ג.
וְאָזְרָה ישעי' ג יא. (קודח'אש בלפי מלזכרי' זיקוס
וְאָזְרָה ישעי' מה ט. [אש שליכס לכו כו')
וְאָזְרָה תלים יח פ. ל יג.
וְאָזְרָה (בחסרון א', וע"ש פלח) ש"ב כב ט.
 * **וְאָזְרָה** (פ"י לשלישי, ת' וזכרי' ע"ש יער) איוב
 * **וְאָזְרָה** (המס') תלים צג א. [ל ית.
וְאָזְרָה ישעיה ח ט.
 * **וְאָזְרָה** (סס מנוכס) אי' יב ית. ישעי' ה כז. יא ת.
וְאָזְרָה מ"ב א ת. [ירמ' יג א. יחוק' כג טו.
וְאָזְרָה ירמ' יג ג. ד. ג. ג. י. יא.
וְאָזְרָה ירמ' יג י.
אָזְרָה כס אזרח וסא תושב קטוע נלכך.
 * **וְאָזְרָה** ויקרא פו כס. יח טו. כג. פכ. במדבר פו
וְאָזְרָה ויקרא יז טו. [יג. כס. ג.
וְאָזְרָה. **וְאָזְרָה** ויקרא יפ נה. כד טו. כג.
וְאָזְרָה שמ' יב כס. [יחוק' מז כג. יהוש' ח ג.
וְאָזְרָה שמות יב יט.
וְאָזְרָה שמות יב פת. תלים לו ג. (פלה"ש לטן
 קטוע ימים נכיס וזקין בלחן שרשו, וע"ש פכה)
וְאָזְרָה במדבר פ יד.
 * **וְאָזְרָה** תלי' פח א. (אזרח במסורכיס כו ו"ס
 כ' ס' נוסף וסא בן זרח כו, ללכ"ע) פס א. מ"א ת יא.